

БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНОТО ПРИЧЕРНОМОРИЕ

ИЗСЛЕДВАНИЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМ XIII

НОВАТОРСКИТЕ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ТРАДИЦИИ НА БОЛГРАДСКАТА ГИМНАЗИЯ (1858 – 1878) В ИСТОРИЯТА НА БЪЛГАРСКОТО УЧИЛИЩЕ

Татяна Караиванова

Първото българско средно учебно заведение е открито в Болград на 10 (22) юни 1858 г. с Хрисовул (указ) на държавния глава на Молдова княз Никола Богориди. Болградската гимназия държи първенството в създаването на много традиции, които за пръв път се случват в българското средно училище, като някои от тях не са повторени и до днес.

Патронното име на Болградската гимназия – «Св. Св. Кирил и Методий» е възприето и утвърдено спонтанно от учители, ученици и граждани при честването на празника на светите братя. До сега изследователите не са посочвали документи за патронното име, тук ще стане дума за документ в който се споменава за патрона на гимназията. В бюджета на Болградската гимназия за 1874 г., изпратен за одобрение до Министерство на просвещението в Букурещ на 12 януари 1874 г. е записан предстоящ разход: «За празнуване на 11 май – патронният празник на училището – 400 леи». [13, с. 424] Това се повтаря и през 1875 година: «За празнуване деня 11 май, патронния ден на училището – 100 рубли (400 леи)». [13, с. 479] В третия документ за бюджета за 1876 г. се посочва бъдещ разход: «За празнуване на деня 11 май, патронен празник на училището – 400 леи». [13, с. 502] Очевидно е, че името на Болградската гимназия е възприето и признато от румънските просветни власти. Всеизвестно е, че 11 май за българите е денят на Св. св. Кирил и Методий до 1915 г. След като в Болградската гимназия се правят и отчитат разходи за 11 май като патронен празник, потвърждава тезата, че Св. св. Кирил и Методий са «де факто» патронно име на гимназията.

На 4 март 1863 г. е организиран и пансион за учениците от гимназията. В него са настанени, както деца на бесарабски българи от селата, така и много ученици, пристигнали от селищата на юг от Дунава от поробените български земи. Освен в пансиона на гимназията, значителен брой ученици са настанени по домовете на квартири, наемите от които се заплащат от Попечителния комитет. Болградският пансион е най-добрият от епохата на Българското възрождане. И в Габрово, Елена и още няколко града има училищни общежития, но по условия те не могат да се сравняват с болградския пансион.

В бюджета на Болградската гимназия за 1874 г., изпратен за одобрение в Министерството на просвещението в Букурещ, са предвидени и одобрени следните по вид разходи за пансиона: заплати за старши педагог – ръководител, за двама педагози, лекар, домакин, трима слуги, за една перачка, един готвач, предвидена е даже надница за бръснар. Има средства също за: учебници и книги, храна, отопление, пране, осветление, закупуване предмети за кухнята на пансиона. [13, с. 425-426] За да добием пълна представа за всестранното задоволяване нуждите на гимназистите, ще цитираме част от бюджета на пансиона: «5. Набавяне на обувки за учениците, тоест 50 чифта чизми и 50 чифта обувки. 6. Също за 50 вратовръзки. 7. Също за летни дрехи. 8. Също за зимни дрехи, 9. Набавяне на бельо, смятано по 4 ризи и 4 чифта калцуни за всеки. 10. Също за 50 шапки. 11. За закупуване на необходимия материал за писане и рисуване за учениците пансионери през течение на годината. 12. Заплащане на необходимите медикаменти за лекуване на учениците в интерната... 19. За мебели в стаята за болни с пет легла и всичко необходимо. 20. Уреждане на два долапа, необходими за съхраняване на дрехите на пансионерите, бельото и други неща на пансиона“. [13, с. 426-427] Разходите за интерната за предните и следващите години е почти един и същ.

В края на 60-те години на XIX век в Болград е построена и осветена на 5 декември 1871 г. първата сграда на българско средно училище, а почти веднага в началото на 1872 г. в двуетажната училищна сграда на втория етаж се настанява ученическият пансион. През 1874 г. до учебната сграда е построен и просторен салон за физическа култура. Учебната сграда и днес е функционална съгласно съвременните изисквания: разположена на два етажа, с просторни учебни зали и кабинети (разстоянието от пода до тавана е 4,50 м.) с големи прозорци, с капацитет за 800 ученика. В сградата има също голяма и просторна актова зала с партер и балкон, просторен физкул-

турен салон. Историческата сграда на Болградската гимназия и днес не отстъпва на най-добрите образци на сгради, построени специално за български средни училища през годините. От построяването и откриването на сградата през 1871 г., а след 1878 г. и на пансиона, до ден днешен, те са действащи средни училища: от 1879 г. Руска държавна гимназия «Император Александър III», след 1918 г. Румънски лицей «Крал Карол I», след 1945 г. Перваия средня школа и така до 1993 г., когато се възстанови Болградска гимназия «Георги Раковски» като българско средно училище. В двора на гимназията е пансионът за 50 деца, който също отговаря на съвременните хигиенни изисквания за ученическо общежитие. Днес в учебната сграда се учат около 350 ученика от I до XII клас, а в общежитието има около 40 деца.

Историците на българското образование утвърждават, че първият кабинет по физика в българското училище е открит от учителя Иван Гюзелев в Габровската гимназия през 1873 г. с пособия, купени със златни лири от Виена. [1, с. 176] Днес, част от тези пособия и най-вече телеграфният апарат са в експозицията на Националния музей на образованието – Габрово. Изследователят Димитър Дончев погрешно твърди, че като директор д-р Васил Берон «...по негова инициатива бил създаден кабинет по физика. Той имал намерение да открие кабинет по зоология.» [5, с. 216] Когато д-р Васил Берон заема поста директор на Болградската гимназия през ноември 1864 г. в гимназията вече има създадени кабинети по физика, химия и естествена история. Това оборва тезата на Арменски и Дончев, защото още тогава в първото българско учебно заведение е имало специализирани кабинети, които са първите в историята на българското просветно дело.

Изследователката Елена Сюпюр публикува един интересен документ: доклад от 13 ноември 1863 г., подписан от директора д-р Димитър Мутев до Министерството на просвещението в Букурещ. В този документ е представен списък за закупуване на необходимата за Болградската гимназия апаратура, за кабинета по физика и лабораторията по химия. Закупуването на необходимите предмети да стане от «...къщата на Ж. Молтен в Париж, като се предвидят 2 000 сребърни рубли». [13, с. 151] В списъка от 136 точки, първите 110 предмета и апарати са за кабинета по физика, за лабораторията по химия са предвидени 25 предмета, като под № 115 е записано: «Два статива с три дузини (36) епруветки», а планирания разход под № 135 е: «Една кутия със 140 различни минерали.» Резолюцията на Министъра на доклада и списъка от 23 ноември 1863 г. е: «Одобрява се, като се представят оправдателни документи.» [13, с. 153-154]

При подробно разглеждане на списъка се установи, че е закупено всичко необходимо за един модерен за времето си кабинет по физика, модерна лаборатория (кабинет) по химия и кабинет по естествена история (сбирката от 140 минерала) и че действително в края на 1863 г. и началото на 1864 г. в Болградската гимназия са създадени като първи в българското училище кабинети по физика, химия и минералогия. [13, с. 151-154] Грижата за обогатяването на тези три кабинета продължава и през следващите години. В отчета на Болградската гимназия пред Министерството на просвещението за 1868 г. е записано: «За подобряване кабинета по естествена история (ботаника, зоология и минералогия – бел.авт.) и физика – 400 леи.» [13, с. 289] За 1869 г. този разход е вече 1 000 леи. [13, с. 300] В бюджета за 1871 г. е отчетено: «За подобряване кабинета по естествени науки и физика – 1 500 леи.» [13, с. 370] В бюджета за 1877 г. на Болградската гимназия са заложили разходите: «За закупуването на различни физико-математически апарати, както и за поправяне на съществуващите – 1 000 леи. За закупуване на химическа апаратура – най-необходимото – 600 леи, за подобряване на минералогичните колекции – 400 леи.» [13, с. 501] Трите кабинета: по физика, химия и естествена история се поддържат и обогатяват до края на 1878 г. и са първите по тези предмети кабинети в историята на българското училище.

Дейците на Попечителния комитет проявяват активност и за опазване на имуществото. В отчета до Министерството на просвещението в Букурещ от 10 май 1863 г. четем: «За изграждането наново на хана при пункта Кубей, който по думите на г-н инженера от месец април възлиза на 3 750 рубли – тази сума в последствие членовете на Комитета намалиха на 1 500 рубли, като се намери, че има начин да се строи по-икономично“. [13, с. 140] В отчета за 1871 г. е записано: «За построяване отново кръчмата в Котлабух малка и конюшна в кръчмата Кишлакхой – 4 500 рубли“. [13, с. 370] В отчета за 1874 г. има следния разход: «За реставриране на изгорялата сграда на полския хан Котлабух – 4 000 леи. За реставриране на сградата на водосточните тръби в мошията Киселия маре – 1 500 леи“. [13, с. 424] Израз на загрижеността за съхраняване в добро състояние на имотите е тяхното застраховане. В бюджета на гимназията за 1873 г. има разход «за осигуровки против пожар» на цялото недвижимо имущество. [13, с. 389] В бюджета за следващата 1874 г. е записано: «Застраховане срещу нещастия на сградата на училището с всичко необходимо и на полските ханове – 500 леи.» [13, с. 424] Пълно застраховане на иму-

ществото има и през 1876 година: «Осигуровка против нещастия на сградата на училището с всички помещение и на сградите на полевите ханове – 350 леи» [13, с. 478)], а също и за 1877 година: «Осигуровки против пожар на сградата на училището, на всичко вътре и мебелите, околните сгради и сградите на полските ханове – 550 леи.» [13, с. 502] Болградската гимназия е единствен случай на застраховане на училищно имущество в епохата на Българското възрождане.

За да се изгради и издигне Болградската гимназия на европейско равнище е предвидено и достойно заплащане на учителския труд. Двама изследователи на българското образование разглеждат въпроса за учителското възнаграждение през Възраждането. Стилиян Чилингиров в статия, публикувана през 1939 г. в сп. «Училищен преглед», разглежда въпроса за заплащането на възрожденския учител. Като привежда значителен брой факти от документи и мемоарната литература, стига до категоричния извод, че възрожденският педагог в последните две десетилетия на османското иго е високо заплатен. Учителската заплата означава и обществен статус на педагога, израз на отношението на обществото към неговата дейност. През Възраждането, въпреки че българските училища се издържат изцяло от населението, учителското заплащане след Кримската война от 1856 г. до 1878 г. е много високо и се движи от 6 000 до 12 000 гроша годишна заплата, в зависимост от квалификацията и авторитета на педагога, неговите допълнителни дейности (писар, църковен певец) и финансовите възможности на селището. Годишната заплата на Йоаким Груев в Пловдивското класно училище е най-високата през Възраждането и достига до 18 000 гроша. Какво означават тези суми от съвременна гледна точка: 100 гроша прави 1 златна турска лира, монета от 6,8 гр. 24-ри карата злато. А това значи 6 000 гроша са 60 златни монети или 408 гр. злато; 12 000 гроша са 120 златни монети или 816 гр. злато, а годишната заплата на Груев от 180 златни монети е 1,224 кг злато. Един грош се дели на 60 пари и като погледнем таблицата за цените на стоките в книгата на Петър Цончев «Стопанското минало на Габрово» виждаме, че основната част от стоките, продуктите и услугите са в пари и там е видно, че 1 грош не е дребна монета. Или ако прочетем в тефтерчето на Васил Левски неговите дневни разходи за храна и дребни услуги те са в пари и рядко надхвърлят един грош. [15, с. 1218-1223]

През лятото на 1858 г. Георги Раковски е назначен за възпитател в Одеската семинария за българските и сръбски семинаристи. След три месеца Ректорът на семинарията писмено го уведомява, че той

е освободен от длъжност и между другото пише, че със своето поведение Раковски се лишил от една много висока държавна заплата от 300 рубли годишно. Запазен е писменият отговор на Раковски до Ректора на семинарията, в който той се съгласява, че 300 рубли е много висока заплата, но добавя, че преди месеци, в началото на 1858 г., е поканен да стане директор на Болградската гимназия с 1 200 рубли годишна заплата. [2, с. 343]

Константин Миславски в историческия си очерк за Болградската гимназия дава някои данни за заплатите на директорите и учителите. През 1859 г. заплатата на директора д-р Мутев е 1 500 рубли, а на учител – 600 рубли. През 1862 г. заплатата на директора става 2 000 рубли, а на учителя 720 рубли. «За сравнение – пише Миславски – в руските гимназии по това време директорът получава 800 рубли, старши учител 600 рубли, а младши учител 550 рубли». [10, с. 41] През 1868 г. директорската заплата остава непроменена (2 000 рубли), заплатата на учителя в гимназиалните класове става 960 рубли, а в прогимназиална степен – 580 рубли. През 1871 г. директора Павел Теодорович получава 2 600 рубли годишна заплата, а учителите между 960 и 1 200 рубли. [10, с. 42] Това показва, че има непрекъснато индексирание на учителските заплати. Учителите в Болградската гимназия имат седмичен хорариум от 9 до 14 учебни часа, докато натоварването на техните колеги в руските гимназии е почти двойно по-голямо. [10, с. 43] По това време учителите в гимназиите на Русия са с висше образование и са много добре платени царски чиновници с висок жизнен стандарт. Румънската историчка Елена Сюпюр в своя сборник от документи публикува финансовите отчети на гимназията до Просветното министерство в Букурещ в които се потвърждават много високите заплати на директори, учители и помощен персонал. [13, с. 247-248, 290-292, 298-299, 368-369, 422-423, 454-455]

Друг интересен факт от живота на Болградската гимназия, е че след 1874 г. Попечителният комитет е принуден да изразходва значителни суми за адвокат и юридически услуги. Какви точно процеси води Попечителния комитет на гимназията след 1874 г. не е уточнено в детайли, но може да се предположи, че тези дела са свързани с печатницата на училището или водене на дела срещу некоректни арендатори на гимназиалните имоти. Ръководството на гимназията отделя финансови средства за юридическа защита на своите права. В бюджета на гимназията за 1874 г. е записано: «Годишно заплащане на адвоката на училището съгласно сключените споразумения. 4 000 леи», което е сума по-голяма от годишната заплата на учител по основ-

ните дисциплини. [13, с. 424] Освен това при отчета в същата година има още едно допълнително плащане на юрист: «... на г-н адвоката Ливеску за защита пред Апелативния съд по процеса, който Комитета има с г-н Машке, бивш предприемач при ремонта на сградата на училището... 800 леи“. [13, с. 427] В бюджета на Болградската гимназия за 1876 г. е предвидено: «За ангажиране на адвокат за процесите на училището 4 000 леи“. [13, с. 478] И в проекто-бюджета за 1877 г. също е заложено: «За ангажиране на адвокат при процесите на училището 4 000 леи“. [13, с. 502] Няма друго българско възрожденско училище, което с необходимите финансови средства да брани в съда своите интереси.

За пръв път в началото на 60-те години на XIX век българско училище събира такъв елит от български учени и педагози, както е в Болградската гимназия. За да се разкрие сериозният научен и педагогически потенциал на екипа от директори и учители на Болградската гимназия, бе направена справка за всички българи, защитили докторски дисертации (съответно кандидат на науките в Русия) през Възраждането. Защитилите дисертации в европейски и руски университети с научна степен са 19 души. Пръв, защитил дисертация по медицина през 1817 г. е Атанас Богориди, след това доктори по медицина са: Петър Берон, Иван Селимински, Васил Берон, Георги Миркович и Димитър Моллов. Втора по численост е групата доктори (кандидати) по право: Владимир Палаузов, Иван Касабов, Порфирий Стаматов, Димитър Греков и Константин Стоилов. Доктор по филология е Никола Пиколо, кандидати на филологическите науки са: Павел Теодорович и Марин Дринов. Кандидати на богословието са Натанаил Зографски и Васил Друмев (митрополит Климент). Доктор по философия е Димитър Мутев, кандидат на икономическите науки е Спиридон Палаузов, а Иван Салабашев е доктор на техническите науки. [4, с. 65, 66, 76, 164, 227, 228, 323, 421, 435, 441, 446, 490, 492, 531, 580, 586, 608, 621, 654.] От тях не са могли да бъдат привлечени за педагози в Болградската гимназия по обективни причини само двама: д-р Атанас Богориди (починал през 1826 г.) и д-р Константин Стоилов, защитил през есента на 1877 г., когато гимназията е закрыта. И така, от – 17 българи с научна степен доктор (кандидат на науките), от които 5 души (Мутев, Миркович, Берон, Теодорович, Салабашев) работят като педагози в Болградската гимназия, а това е 30 % от всички възрожденски българи с научна степен доктор (кандидат на науките). За директор на гимназията е поканен д-р Иван Селимински, но той отказва, поради лични причини, а Димитър Греков две години

е учител и работник в печатницата на гимназията, преди да отиде като стипендиант на Болградската гимназия да следва право във Франция и да завърши със защита на докторска дисертация.

Болградската гимназия е най-престижното българско средно учебно заведение през 60-те и 70-те години на XIX век. Тя държи първенството в българското образование в много отношения, които ще изброим по-долу:

– Встъпващия в длъжност директор на Болградската гимназия полага клетва. Първият, е д-р Васил Берон: «Кълна се в името на Пресветата Троица да служа в длъжността, която ми бе поверена, с усърдие, вяра и справедливост, без да избягвам предписаните ми задължения, както да пазя законите и да почитам институциите на моето отечество, кълна се във вярата на владетеля. Васил Берон“. Клетва е произнесена на 23 ноември 1864 г. в Окръжното управление. [13, с. 177] Втората клетва като директор полага на 19 ноември 1867 г. в сградата на Болградската гимназия Теодосий Икономов. Текстът на клетвата е почти същия, като накрая завършва с «Господ да ми е на помощ!» [13, с. 266] Третата клетва полага Павел Теодорович на 15 февруари 1871 г. в гимназията, като текстът завършва: «Нека Господ да ме подкрепя!» [13, с. 362] Този ритуал е единствен за Болградската гимназия и не се поддържа от българските училища днес.

– В Болградската гимназия през 1861 г. е открита първата и единствена по рода си училищна печатница, която работи до 1877 г. и отпечатва общо 65 заглавия на учебници, книги, слова, документи. [9, с. 50]

– Болградската гимназия отпуска стипендии на възпитаниците си да следват в европейски и руски университети. Константин Миславски посочва 19 стипендианти, които са получавали от 1868 до 1878 г. стипендии от общо 124 завършили ученици или това са 15 % от випускниците. От стипендиантите на Болградската гимназия във Франция учат 6 души (Димитър Греков, Георги Велчев, Прокопи Давидов, Иван Гошев, Петър Бондарев и Олимпий Панов), в Русия – в Новорусийски университет в Одеса – 5 души (Васил Василев, Тодор Константинов, Иван Мавров, Александър Каназирски и Венедикт Попов), в Германия – 4 души (Алекси Антонов, Александър Фитов, Иван Маринов и Димитър Начев), в Австро-Унгария – в гр. Прага – трима души (Михаил Паничерски, Михаил Николаев и Михаил Войников) и Тодор Киров учи медицина в Букурещ. [10, с. 164-166] Когато погледнем родните места на тези 19 стипендианти виждаме, че 16 от тях са родени в Болград, останалите трима са Олимпий Панов

– роден в Тараклия, Иван Гошев в с. Караагач и Тодор Константинов е роден в Тулча. Олимпий Панов, студент във Висшето инженерно-строително училище в Париж, учи само една учебна година (1876 – 1877 г.), завърнал се в Румъния и постъпил в Опълчението. [10, с. 164-166] Идеята за стипендии за възпитаници на гимназията да учат в чужди университети е на д-р Васил Берон. Студентските стипендии са отразени в отчетите, които Болградската гимназия изпраща в Министерството на просвещението в Букурещ. Стипендиите на двама души са посочени за пръв път в отчета за 1868 г., след това в отчета за 1869 г. са трима души, за 1871 г. – двама души. [13, с. 289, 301, 370] В отчета на Болградската гимназия за 1873 г. е записано: «...за поддържане на 4 учащи, следващи висши науки в чужбина, тези във Франция по 300 леи месечно, ... за подпомагане с 60 леи месечно на Иван Василев, който следва висше образование в Русия, помощ за Прокопи Давидов – 150 леи, който следва медицина в Германия от 1871 г. със стипендия, одобрена от Министерството със заповед № 2218 от 27 март 1871 г.» [13, с. 388-389]

– Болградската гимназия за пръв път в българското възрожденско училище има щат за училищен лекар. И те са били шестима: д-р Георги Миркович, д-р Тхоржевский, д-р Васил Берон, д-р Бернет (през 1872 г.), д-р Сухамел (от 1872 до юли 1873 г.) и д-р Димитър Начев (от юли 1873 г. до септември 1877 г.). [10, с. 216] През Възраждането в Болград няма частна или държавна болница, лекарите, които са в града имат частни кабинети и само в гимназията лекарите са на щат. Първи български училищен лекар от 1863 г. е д-р Георги Миркович. След него за няколко месеца в края на 1864 г. е д-р Тхоржевский, а след това д-р Васил Берон. [4, с. 65] Гимназиалният лекар се води на щат в пансиона, а не в учителския екип. [13, с. 300, 370, 425] През 1873 г. за лекар в Болградската гимназия е назначен д-р Димитър Начев, ученик от първия випуск от 1865 г., стипендиант на гимназията, който завършва медицина в Германия и специализира една година във Виена. В задълженията на д-р Начев за пръв път е включено, че е «...длъжен да посещава и училищата в Болград», т.е става и градски училищен лекар. [13, с. 389] В пансиона, който се намира на втория етаж на новата учебна сграда, е оборудван кабинет за лекаря и отделна стая за лечебница с 5 болнични легла. [13, с. 427, 504] Всички необходими медицински консумативи и лекарства се купуват от касата на гимназията и са безплатни за учениците. [13, с. 300, 389, 426, 456, 480, 504] Освен това д-р Димитър Начев започва да преподава в горния курс на гимназията от 1874 г. предмета «Хигиена», за който написва

и първият български учебник по хигиена – «Понятие за хигиената. Лекции, четени в Болградското централно училище». Болград, 1875 г. [12, с. 203-204]

– Нововъведения има и в организацията на учебния и възпитателен процес. В учебния процес на Болградската гимназия има елементи на университетска организация: зимна и лятна изпитна сесия. Например, в публикуваната програма за изпита в горната степен на гимназията за втори (летен) семестър за учебната 1873/1874 г., подписана от директора Павел Теодорович, се посочва, че изпитите започват от 6 юни (четвъртък) и завършват на 21 юни (петък) 1874 г. Учебните дисциплини, по които се държат изпити са: религия, румънски език, математика, латински език, немски език, българска история и обща география, френски език, физика и космография, български език, обща история, естествени науки, славянски език и търговия, рисуване и калиграфия. За всеки изпит са определени по двама изпитващи учители, а изпитите се провеждат всеки ден от 8 часа сутринта с почивен ден неделя. На изпитите присъстват и граждани, които са поканени чрез обява и разпространена програма – «Програмата се публикува за общо знание на уважаемото гражданство». [3, с. 181]

– Учителският екип на Болградската гимназия е организиран в катедри със съответния ръководител катедра; в гимназията има много ученици със статут на свободни слушатели, каквато е практиката в руските университети, учителите носят званието «професор» (това е практика и до днес в Румъния – учителят е «професор» – бел.авт.), но към учениците обръщението е «господин» или «господа». [7, с. 15]

– По време на ръководството на д-р Васил Берон през 1866 г. в Болградската гимназия за пръв път в българско училище е въведено класно ръководство, т.е. за всеки клас да има учител, който да отговаря и решава всички възникнали проблеми на класа. До това време, класен ръководител не е позната форма на организация нито в румънските лицей, нито в руските гимназии. Д-р Берон «...въвел института на класното наставничество – институт, въведен в руските средни училища едва след десет години». [6, с. 169] Той взаймства тази форма на училищна организация от немското училище, защото завършва висшето си образование в Германия и добре познава немската образователна система. [5, с. 216] Днес не можем да си представим българското, а и съвременното училище по света, без класното ръководство, но за нашите училища началото бе поставено преди век и половина в гимназията.

– Знамето на Болградската гимназия е първото българско училищно знаме. То се развява на всички празници в продължение на 14 години до 1877 г. В началото на май 1877 г. при вестта за обявяването на поредната руско-турска война ентузиазираниите «...ученици в церемониален марш начело със знамето минават по улиците на града». [10, с. 205] След като през 1878 г. Болградската гимназия става руска, знамето е изгубено или унищожено. [7, с. 15] Така Болградската гимназия въвежда за пръв път традицията, която се спазва и до днес във всички училища в България – всяко учебно заведение: основно, средно и висше да има свое знаме.

– И докато за празника на славянските първоучители в Болград сравнително късно организират тържество (12 години след първото честване в Пловдив), много след други български селища, то за другия празник на българската духовност – гражданското отбелязване на паметта на небесния покровител на българския народ Св. Иван Рилски, болградци са първи и единствени сред възрожденските българи. Инициативата за отбелязване като граждански празник паметта на Св. Иван Рилски, идва през есента на 1863 г. от ученици на горните класове. Научили от своя учител по Закон Божи отец Михаил Казанакли за живота и служението на народа на Рилският отшелник, гимназистите решават да отбележат деня на успението на светеца – 19 октомври с граждански празник по сценария, по който са отбелязали същата 1863 г. и 11 май – денят на Св. св. Кирил и Методий. [8, с. 162] На 19 октомври камбаните на събора възвестяват празника, училищното знаме се внася в храма за тържествена служба, произнасят се слова и следва народно веселие в градската градина. В продължение на 14 години (1863 – 1876 г.) само и единствено в Болград се отбелязва като училищен и граждански празник денят на Св. Иван Рилски. [13, с. 355] Интересното е, че въпреки отразяването на празника във възрожденската преса никое друго българско селище, освен Болград, не подхваща идеята за тържество в памет на българския Св. Иван Рилски. За съжаление, след присъединяването на Болград към Русия двата празника не се отбелязват. И докато паметта на Св. св. Кирил и Методий продължава всенародно да се чества като училищен и граждански празник в освободена България, то празникът, посветен на Св. Иван Рилски е забравен чак до 1922 г. Тогава Министърът на народното просвещение Стоян Омарчевски издава окръжно нареждане да се чества като училищен и граждански празник денят на Св. Иван Рилски (19 октомври) по нов стил след 1916 г. – Първи ноември и преформулира празника на Рилския светец като Ден на

народните будители. Болградската гимназия през Възраждането създава първообраза на празника и организира тържества в чест на Св. Иван Рилски, предшествващи днешния всебългарски празник Ден на народните будители.

– Във възрожденската Болградска гимназия се обръща изключително внимание на физическата и военната подготовка – факт, който убягва от вниманието на изследователите. Гимнастиката не е предмет, който фигурира в Хрисовула и е въведен в гимназията през 1869 г., като в щатния списък на учителския екип под № 17 пише: «Учител по гимнастика, съгласно заповедта на Министъра на народната просвета». [13, с. 299] В бюджета за 1871 г. е посочено: «Учител по гимнастика г-н А. Сакко». Това е единственото име на учител по гимнастика, което има в документите. Във финансовите отчети до Министерството на просвещението в Букурещ се отчитат много дейности и заплати на учители по гимнастика, фехтовка и военно обучение. В проекто-бюджета за 1874 г. е фиксирана заплатата на «Учителят по гимнастика и фехтовка», а също е заложен огромният разход от 7 000 леи «За построяване наново на залата за гимнастика и фехтовка с всичко необходимо». [13, с. 369, 423, 424] В отчета за изразходваните средства за същата 1874 г. заплатата получава учител «по гимнастика, фехтовка и военни упражнения», а за изграждането на салон по гимнастика през 1874 г. са изразходвани 6 000 леи. [13, с. 454, 455] В проекто-бюджетите за 1876 г. и 1877 г. е посочено: «Заплата на учителя по гимнастика, фехтовка и военно обучение». [13, с. 478, 501] Засега няма други сведения за обучението по гимнастика, фехтовка (аристократичен спорт) и военно обучение, освен в бюджетите и финансовите отчети на Болградската гимназия до Министерството на просвещението, а това са сериозни документи, в чиято достоверност няма съмнение. През 1874 г. към сградата се изгражда просторен гимнастически салон, учител води обучение по гимнастика, фехтовка и военно дело, като обучението по фехтовка и военно дело е за пръв път в българското училище. Обучението по гимнастика, фехтовка и военното дело допринасят за участие на гимназистите да станат борци за освобождението на българския народ. През 1876 г. 8 ученика бягат от Болград и се опитват да се включат в четите на Христо Ботев и Таньо Стоянов (от тях само Михаил Каназирски става Ботев четник), а през 1877 г. всички ученици от последните два класа се включват в Българското опълчение или са доброволци в руската армия. [14, с. 76-77]

ЛИТЕРАТУРА:

1. Арменски, Стефан. Иван Гюзелев. // Огнище на духовната мощ на българина. Сборник статии за Априловската гимназия. София, Издателство на ОФ., 1973, 150-158 с.
2. Архив на Г.С.Раковски. Том I. Писма и ръкописи на Раковски. София. Издателство на БАН. 1957, 916 с.
3. Българите в Румъния XVII – XX век. Документи и материали. София. Академично издателство «Проф. Марин Дринов», 1994, 420 с. 28.
4. Българската възрожденска интелигенция. Енциклопедия. София. Държавно издателство «Д-р Петър Берон», 1988, 738 с.
5. Дончев, Димитър. Болградската гимназия 1858-1878. // Известия на Педагогическия институт. Кн. 19, София, Издателство на БАН. 1965, 203-226 с.
6. Доросиев, Лука. Материали за изучаване учебното дело в България. Кн. I, Нашите класни, средни и специални училища преди Освобождението. София. Държавна печатница, 1925. 157-177 с.
7. Караиванов, Никола. Болградската гимназия. По случай 150-годишнината от основаването на Болградската гимназия. Сборник статии. Одеса. Издателство Друк, 2007, 138 с.
8. Караиванов, Никола. Отец Михаил Казанакли – бесарабски български духовник, учител, книжовник и общественик. // Бесарабските българи: история, култура и език. Кишинев. Издателство SSB, 2014, 161-166 с.
9. Караиванова, Татяна. Печатницата на Болградската гимназия като книгоиздателски център на българското образование и култура през Възраждането (1861-1877). // Дунав – Днестър. Образование. Езикознание. Педагогика. Годишник на Тараклийския държавен университет «Григорий Цамблак», Молдова. Кишинев, 2014, 36-52 с.
10. Миславски, Константин. Историческият очерк гимназии императора Александра III в Болграде.– Болград, 1905. (Фототипно издание. София, Издателска къща «Христо Ботев», 1993) 232 с.
11. Николова, Мария и Татяна Караиванова. Болградската гимназия (1858-1878 г.) – български възрожденски културен център за българската емиграция. Науката за културно-историческото наследство. София. Издателство За буквите, 2014, 343-357 с.
12. Стефанов, Васил. Българската медицина през Възраждането. София, Издателство Медицина и физкултура, 1980, 220 с.
13. Сьопур, Елена. Българските училища в Румъния през XIX век. Документи 1858-1877. София. Академично издателство «Проф. Марин Дринов», 1999, 580 с.

14. Челак, Екатерина. Училищното дело и културно-просветния живот на българските преселници в Бесарабия (1856-1878). София. Издателство ЛИК, 1999, 242 с.

15. Чилингиров, Стилиян. Материалното и социалното положение на българският учител преди Освобождението. // Училищен преглед, кн. 10, София, 1939. 1216-1228 с.